

נאוה שאן (1919-2001)

נאוה שאן (ואוה שנובה) רצתה להיות שחקנית מאז ומתמיד. לפני שנכנסה לגטו כבר פיתחה קריירה של שחקנית בתיאטרון הצ'כי עד שסולקה עם הכיבוש הגרמני. נאוה נשלחה לגטו ביולי 1942 ושם פיתחה פעילות ענפה בתיאטרון כשחקנית ובמאית. היא הרבתה לעבוד עם ילדים ולהופיע בפניהם. נאוה שאן השתחררה בגטו טרזין בסוף המלחמה ועלתה לישראל ב-1948. בישראל שיחקה בתיאטרון הקאמרי והייתה ממקימי תיאטרון חיפה. היא הרבתה להופיע ברחבי הארץ עם הצגות יחיד שיצרה. נאוה שאן נפטרה בשנת 2001, את זיכרונותיה פרסמה בספר "להיות שחקנית".

סיכום הרצאה של נאוה שאן וגבריאל דגן (פטיה) 26.12.1989, בית טרזין

בצ'כיה היה ב"ס מקצועי שעשו בו גם בגרות. כך גם אני. דברתי רבות על התיאטרון בטרזין וגם כאן קשה לי להחליט על מה לדבר. אגיד רק שמאז שהתחלתי לחשוב אחרנית על התיאטרון בטרזין המחשבה המעסיקה אותי: האם עשיתי זאת כי רציתי לשחק באופן אובססיבי, או האם הייתה לנו הרגשה של שליחות שאנחנו מביאים תיאטרון לקהל צמא תרבות.

: אני מודה שלא עשינו תאום מראש. אני משוכנע שלא רק את שואלת את השאלה. התשובה ברורה לי: לא חשבנו להעניק, להתעלות על עצמנו. פשוט רצינו לשחק ושיחקנו. כל השאר הוא תוצר לוואי, רוח משני שהקהל גם נהנה ואולי בכ"ז תרמנו. אבל אני משוכנע שרצינו לשחק. בהזמנה להערב כתוב: התמודדות ללא נשק. לי זה נראה בומבסטי: אנחנו פשוט חיינו. אני הייתי בן 18.5 – 18. נשארתי בטרזין עד גיל 21. היינו צעירים ורצינו לחיות. אני רציתי להיות שחקן. שמעתי שנאוה נמצאת שם. פניתי אליה בטרזין ללמד אותי. היא הסכימה. שילמתי לה במלפפון על כל שעור. עבדתי בחממות גן הירק שהיה שייך ל-.

: אני חוזרת לכך שבשביענו עיקר התרבות הייתה השירה. זה גם היה מקובל אז. כשחקנית הכרתי הרבה שירים שידעתי לקרוא, לכן היה מובן מאליו שהשיעור הראשון עם פטיה היה: להסביר לו איך לקרוא את שירי פרנסואה וויין. הדאגה הראשונה שלי הייתה כשקיבלנו את צו הטרנספורט, שזהו בזבז זמן. עד היציאה לטרזין שיחקתי בתיאטרון. ויום אחד אנחנו נוסעים עם 50 ק"ג מטען שהותר לנו לקחת עימנו, למקום הריכוז, הוצאתי מהמטען שלי ספר שירים כדי ללמוד בע"פ, כי היה לי חבל על המשקל. פטיה שיחקנו רפרטואר די מקובל של התיאטרון בצ'כיה. היינו מוגבלים ע"י המחזות – לא ניתן היה להשיגם, אבל הייתה מחתרת שמדי פעם השיגה מחזות שהגיעו אלינו. היו גם מחזות מגמתיים: מלכות, פטר קין – בובות, המחזה הראשון בו הופעתי היה של משורר צ'כי – "קבר" ("ירד' וולקר), עיירה המחפשת מעיין מים כדי להבריא.

נאוה פטיה באנו ב-16.00-16.30 להכין את הבמה בעליית הגג. מצאנו 6-8 גוויות. התברר שבילילה הגיע טרנספורט של בית זקנים מפולין, 200-300 זקנים תשושים. חלק מהם נפטרו בלילה ומאחר שהתמותה הייתה גדולה, חברת קדישא לא הספיקה לקבור אותם. רצינו להתחיל אך לא ידענו מה לעשות עם הגוויות. קראנו לאחראי על הבית והוא הציע שעמיד את העיוורים בזיגזג על המדרגות ואנחנו נסחב את הגופות לדלת היציאה מעליית הגג והם יסחבו אותן למרתף. כך עשינו. אחרי שהמתים פונו הכנו את הקרשים לישיבה, ובמה. שם עליתי בפעם הראשונה על במה מקצועית.

: ידוע שכל אחד ניסה למצוא מקום עבודה קרוב לאוכל. אני מודה שבמשך כל הזמן בטרזין לא העסיקה אותי שאלה זו. רק התיאטרון. נפשית – האובססיה של התיאטרון הצילה אותי. עבדתי בניקיון מדרגות בנגריה. אינני זוכרת את יום העבודה. כל היום הייתי עסוקה במה אעשה אחרי העבודה: איפה אקריא, איזה שיר. התיאטרון הייתה התעסוקה העיקרית שלי מבחינה נפשית. פתאום באו הגרמנים עם הרעיון לעשות סרטי תעמולה. הטילו על גרון לכתוב את התסריט ולביים. קורט גרון האסיר המסכן נעשה פתאום בימאי במאי גדול, רץ מצד לצד, נתן פקודות. היה מאושר, אדם שזכה אחרי הרבה שנים לעבוד במקצועו. אינני יודעת אם מכר עצמו לגרמנים. אבל לראות את האושר על פניו – היה בלתי נשכח.

: זה נכון לגבי הרבה אנשים. קטע מסוים של חיייהם שניתן להם לחיות שוב את חיייהם כלפני השואה. זה נתן לאנשים מתנה עצומה.

נאוה כמו שהיו הבדלים בין התושבים הן גם הבדלים בתיאטרון. התיאטרון הצ'כי שהוביל ברפרטואר, בימוי, העזה, קהל, היה שונה לחלוטין מהגרמני. הקהל של יהודי גרמניה היה זקן והם רצו לראות מה שפעם ראו – אופרטות, קברטים יפים וכד'. הצ'כים הצעירים, אנחנו, הצגנו כך, שאם מחר תסתיים המלחמה, נציג בצורה זהה בתיאטרון בפראג. היו גם אסירים ממזרח צ'כיה. התרבות שלהם הייתה שונה, הם דיברו אידיש והונגרית וקינאו בנו קצת על כך שאנחנו עושים תיאטרון.

אני אומרת זאת כדי להמחיש שהיינו אירופאים מתבוללים ושלא היה לנו מושג על יהדות המזרח. קבוצה מקרפטורוסיה חיפשה במאית ומצאה. אני הלכתי להצגה הראשונה. הבימאית אמרה לפני ההצגה. יש שפה שקוראים לה אידיש, ויש גם עיתון באידיש. אנחנו כל-כך התבוללנו בצ'כיה שלא ידענו ולא שמענו על אידיש.